



سیاست‌گذاری حوزه‌های علمیه خواهران

مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خواهران

معاونت پژوهش

استان مازندران - شهرستان ساری مدرسه علمیه تخصصی الزهرا (سلام الله علیها)

عنوان:

بررسی مستندات قرآنی موضوع عهد و الست با

تاکید بر نظرات علامه طباطبایی ، علامه مصباح و

فخر رازی

استاد راهنما

جناب آقای عباس بخشنده بالی

نگارنده

نسیم نجیب زاده

سال تدوین ۱۴۰۳

بسم الله

الرحمن الرحيم

برگه صورتجلسه دفاعیه جایگزین شود.

مرکز مدیریت حوزه های علمیّه خوارهران

تحمیدیه:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْ لَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ،
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَعَلَنَا مِنَ الْمُتَمَسِّكِينَ بِوَلَايَةِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَالأَئِمَّةِ الْمُعْصُومِينَ مِنْ وَدِّهِ (Δ)

تقدیم:

این پایان‌نامه را به همه اندیشمندان و متفکرانی که در راه فهم درک مفاهیم کلامی و فلسفی به کار می‌برد، تقدیم می‌کنم.

به ویژه استادان گرانقدر خود که با راهنمایی‌ها و مشاوره‌های ارزشمندشان، چراغ راه من در این مسیر بوده است. از زحمات و حمایت‌های بی‌دریغ خانواده‌ام نیز سپاسگزارم که همیشه در کنارم بودند و مرا در این سفر علمی یاری کردند.

همچنین این اثر را به روح بزرگ همه علمای دین و فلسفه است که با تلاش‌های خود، بسترهای فکری و فرهنگی جامعه را غنی‌تر کرده‌اند، تقدیم می‌کنم. امید است که این پژوهش در گامی کوچک در تبیین مفاهیم عمیق اسلامی و پاسخ به سوالات موجود در این حوزه باشد.

نتیجه گیری:

این پایان‌نامه به بررسی و تحلیل تفسیرهای مختلف از مفهوم (عالم ذر) پرداخته و نظرات سه مفسر برجسته اسلامی یعنی فخر رازی، علامه طباطبایی و علامه مصباح را مورد مطالعه قرار داده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که هر سه مفسر با رویکردهای متفاوت اما مکمل به تفسیر آیه ۱۷۲ سوره اعراف پرداخته‌اند و تلاش کرده‌اند تا مفهوم عمیق و پیچیده (عالم ذر) را روشن سازند. نکات کلیدی بررسی شده در این پایان‌نامه به شرح زیر است:

فخر رازی: او بر اساس آیه ۱۷۲ سوره اعراف، پیمان‌گیری خداوند از ذریه آدم را تأییدی بر یکتاپرستی و شناخت فطری انسان‌ها نسبت به خداوند تفسیر کرده است. فخر رازی به نقد نظریات معتزله پرداخته و با استناد به برهان‌های مختلف، دیدگاه خود را اثبات کرده است. او تأکید دارد که عالم ذر نمادی از معرفت ذاتی و فطری انسان‌ها به خداوند است.

علامه طباطبایی: او مفهوم (عالم ذر) را از دیدگاه تفسیری و روایات تحلیل کرده و معتقد است که اخذ ذریه بنی آدم در عالم ذر نمادی از ربوبیت خداوند و شناخت فطری انسان‌ها نسبت به او است. علامه طباطبایی بر استقلال عقل و روح از ماده تأکید دارد و به قانون کلی معرفت و وجود در عوالم مختلف اشاره کرده است. او بیان می‌دارد که معرفت در عوالم مختلف به شکل‌های متفاوتی تجلی می‌یابد و این تجلیات نشان‌دهنده تقدم زمانی و مرتبه‌ای معرفت پیش از دنیای مادی است.

علامه مصباح: او به بررسی آیات و روایات مرتبط با عالم ذر پرداخته و تأکید دارد که شناخت خداوند و تثبیت معرفت از اهداف اصلی طرح عالم ذر است. علامه مصباح با استناد به روایتی از امام صادق علیه السلام، چگونگی اعتراف به ربوبیت خداوند در عالم ذر را تبیین کرده و اهمیت جایگاه عالم ذر در معرفت‌شناسی اسلامی را برجسته کرده است. او معتقد است که معرفتی که در آیه ۱۷۲ سوره اعراف به آن اشاره شده، معرفتی شخصی است که انسان‌ها به طور فطری و ذاتی دارند.

نقاط مشترک و تفاوت‌های اصلی

هر سه مفسر بر اهمیت معرفت فطری و ذاتی انسان‌ها نسبت به خداوند تأکید دارند و معتقدند که عالم ذر نقش مهمی در تثبیت این معرفت دارد. با این حال، رویکردهای آنان در تحلیل این مفهوم متفاوت است:

فخر رازی بر جنبه‌های منطقی و انتقادی و نقد معتزله تأکید دارد. علامه طباطبایی بر جنبه‌های عرفانی و معنوی و استقلال عقل و روح از ماده تأکید می‌کند. علامه مصباح به تحلیل فلسفی و تبیین‌های منطقی بیشتری پرداخته و اهمیت معرفت شخصی در عالم ذر را برجسته کرده است. این پایان‌نامه تلاش کرده است تا با ارائه دیدگاه‌های مختلف، درک عمیق‌تری از مفهوم (عالم ذر) ارائه دهد و نشان دهد که چگونه این مفهوم می‌تواند به شناخت فطری و ذاتی انسان‌ها نسبت به خداوند کمک کند. نتایج این پژوهش می‌تواند به تقویت مبانی معرفت‌شناسی اسلامی و بهبود فهم مفاهیم دینی کمک کند.

جدول نتیجه

نکات کلیدی	دیدگاه اصلی	مفسر
نقد نظریات معتزله، تأکید بر معرفت ذاتی و فطری انسان‌ها به خداوند	پیمـان‌گیری خداوند از ذریه آدم به عنوان تأییدی بر یکتاپرستی و شناخت فطری	فخر رازی
تأکید بر استقلال عقل و روح از ماده، قانون کلی معرفت و وجود در عوالم مختلف	عالم ذر به عنوان نمادی از ربوبیت خداوند و شناخت فطری انسان‌ها	علامه طباطبایی
استناد به روایات، تبیین چگونگی اعتراف به ربوبیت خداوند، اهمیت جایگاه عالم ذر در معرفت‌شناسی	شناخت خداوند و تثبیت معرفت به عنوان اهداف اصلی طرح عالم ذر	علامه مصباح

فهرست منابع:

*: قرآن کریم

۱. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب. بیروت: دار صادر، ۱۴۱۴ ق.
۲. ابن القفطی، علی بن یوسف بن إبراهیم الشیبانی، إخبار العلماء بأخبار الحكماء. بیروت: دار الکتب العلمیة، ۱۴۲۶ هـ - ۲۰۰۵ م.
۳. ابوجعفر محمد بن علی بن بابویه قمی، التوحید. قم: انتشارات جامعه مدرسین، ۱۳۷۸.
۴. امین، احسان. التفسیر بالمأثور و تطویرہ عند الشیعة الإمامیة. بیروت: دار الہادی، ۱۴۲۱ ق.
۵. انصاری، حسن، مقدمه کتاب تلخیص المحصل، تهران: میراث مکتوب، ۱۳۹۴ شمسی.
۶. انصاریان، حسین. عرفان اسلامی، جلد: ۵. قم: دار العرفان، ۱۳۸۶ ه.ش.
۷. برقی، احمد بن محمد بن خالد، المحاسن. قم: دار الکتب الإسلامیة، ۱۳۷۰.
۸. تاجدینی، علی، یادها و یاگارها. کانون انتشارات پیام نور، ۱۳۷۴ ش.
۹. جمعی از نویسندگان زیر نظر دکتر محمد فنایی اشکوری (۱۳۹۲). درآمدی بر تاریخ فلسفه اسلامی (جلد دوم). تهران: سمت.
۱۰. جوهری، أبونصر، الصحاح تاج اللغة و صحاح العربیة. بیروت: دار العلم للملایین، ۱۳۷۴ ق.
۱۱. حسینی طهرانی، مهر تابان. مشهد: انتشارات علامه طباطبائی، ۱۴۲۶ ق.
۱۲. خمینی، روح الله، آداب الصلاة. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۸۸.
۱۳. خمینی، روح الله، شرح چهل حدیث. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۸۸.
۱۴. خمینی، روح الله، شرح دعاء سحر. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۸۶.
۱۵. خویی، ابوالقاسم، التنقیح. قم: مدینة العلم، ۱۴۱۸ ق.
۱۶. دستغیب، عبدالحسین. گناہان کبیرہ، جلد: ۱. قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم. دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۸۸ ه.ش.

۱۷. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن. قم: دار القلم، ۱۴۱۲ ق.
۱۸. سیوطی، جلال‌الدین، دور المنثور، نشر دار الفکر - بیروت، چاپ: ۱، ۱۴۰۳ ه.ق.
۱۹. سیوطی، عبدالرحمن بن ابی‌بکر. طبقات المفسرین. بیروت: دار الکتب العلمیه.
۲۰. صدوق، محمد بن علی، توحید صدوق، نشر دار الکتب الإسلامیه - ایران - تهران، چاپ: ۲، ۱۳۷۵ ه.ش.
۲۱. طباطبائی، سید محمدحسین، تفسیر المیزان. قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۹۰ ق.
۲۲. طباطبائی، سید محمدحسین، نه‌ایه الحکمه. قم: مؤسسه امام خمینی، ۱۴۱۷ ق.
۲۳. طباطبائی، بررسی‌های اسلامی. تهران: دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۸۸ ش.
۲۴. طبرسی، فضل بن حسن، تفسیر مجمع‌البیان. بیروت: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۶ ق.
۲۵. طریحی، فخرالدین، مجمع‌البحرین. تهران: دار الکتب الإسلامیه، ۱۳۷۵.
۲۶. عقیقی بخشایشی، عبد الرحیم. طبقات مفسران شیعه. قم: دفتر نشر نوید اسلام، ۱۳۸۷ ه.ش.
۲۷. علی‌بن‌ابراهیم قمی، تفسیر القمی. قم: دار الکتب الإسلامیه، ۱۳۶۷.
۲۸. غیاثی کرمانی، اقیانوس حکمت: زندگی‌نامه علامه سید محمدحسین طباطبائی. قم: دار الرحمه، ۱۳۸۰ ش. صدر، تهران - ایران، ۱۳۷۶
۲۹. فخر رازی، محمد بن عمر. التفسیر الکبیر (مفاتیح الغیب)، ۳۲ جلد. بیروت: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۲۰ ق.
۳۰. قاسمی اعظم، یونسی آریا. مسئله اختیار و خلق الافعال از منظر فخر رازی. پژوهش‌های مابعدالطبیعی، ۱۳۹۹؛ ۱ (۲): ۲۰۵-۲۲۸.
۳۱. قرشی بنایی، علی اکبر، قاموس قرآن. تهران: دار الکتب الإسلامیه، ۱۳۶۱.
۳۲. قمی، علی بن ابراهیم، تفسیر القمی. قم: دار الکتب الإسلامیه، ۱۳۶۷.
۳۳. کلینی، محمد بن یعقوب، فروع کافی، نشر دار الکتب الإسلامیه - ایران - تهران، چاپ: ۴، ۱۴۰۷ ه.ق.
۳۴. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار. بیروت: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ ق.
۳۵. مجموعه آثار کنگره اندیشه‌های اخلاقی، عرفانی امام خمینی (ره). تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۸۸.

۳۶. محمد بن علی بن بابویه قمی (شیخ صدوق)، التوحید. قم: انتشارات جامعه مدرسین، ۱۳۷۸.
۳۷. محمد بن مسعود عیاشی، تفسیر العیاشی. تهران: دار الکتب الإسلامیه، ۱۳۶۷.
۳۸. محمد بن یعقوب کلینی، الکافی. تهران: دار الکتب الإسلامیه، ۱۳۶۲.
۳۹. مصباح یزدی، خدا شناسی. قم: مؤسسه امام خمینی، ۱۳۷۵.
۴۰. مطهری، مرتضی. مجموعه آثار استاد شهید مطهری، جلد: ۲۳. تهران: صدرا، ۱۳۷۶ ه.
۴۱. مطهری، مرتضی، اصول فلسفه و روش رئالیسم. تهران: انتشارات صدرا، ۱۳۶۲.
۴۲. مکارم شیرازی، ناصر، ترجمه قرآن. قم: دار الکتب الإسلامیه، ۱۳۷۱.
۴۳. یونسی، مریم، "تغذیه در اسلام"، مدرسه علمیه نرجس (س) مشهد، ۹۱.